БҮГҮ ДҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетиннген

1951 октябрь 10 СРЕДА № 197 (2371)

ӨРТЭЭ 20 КӨП

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

ЭШ И. В. СТАЛИННЫҢ ГЕРМАНИЯНЫҢ ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБКИКАЗЫНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ ОТТО ГРОТЕВОЛЬГЕ ТЕЛЕГРАММАЗЫ (1 арын).

Эш А. Я. Вышинскийниң Германың Демократтыг Республиказының Президентизи Вильгельм Пикке телеграммазы (1 арын).

Эш А. Я. Вышинскийниң Германияның Демократтыг Республиказының Даштыкы Херектер Министри Георг Дертингерге телеграммазы (1 арын).

ПРОПАГАНДИСКЕ ДУЗАЛАМЧЫ:

Октябрьниң социалистиг Улуг революциязы (2 арын).

Литературалыг арын (3 арын).

О. Саган-оол — Тыва литератураның амгы сорулгазы (3 арын).

М. Серен-Доржу — Колхозтуң ажыл-агыйы шалыпкын хөгжүп турар (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Аныяк литератураның улам ыңайгы хөгжүлдези дээш

Хөй националдыг совет литератураның мурнунда, ооң улуунга улугну дивейн, бичезинге бичени дивейн, бир дески чаагай болгаш харыысалгалыг сорулга салдынган. Ол сорулга болза, тургузукчу, тиилекчи болуш тайбынның идегелдиг камгалакчызы совет чонга литератураның бараан болуру-дур. Совет литератураның сорулгазының дугайында ВКП(б)-ниң Төп Комитеди «Звезда» болгаш «Ленинград» журналдарның дугайында доктаалынга айытканы болза:

«Делегейде эн-не мурнакчы литература болур совет литератураның күжү болза, чоннуң эрге-ажыктарындан, күрүненин эрге-ажыктарындан өске кандыг-даа эрге-ажыктары чок болгаш турбас-даа литература болурунда. Совет литератураның сорулгазы болза, аныяк өскенни шын кижизидеринге, ооң негелделерин харыылаарынга, чаа салгакчыны сергек, бодунуң херээнге бүзүзээр, шаптыктардан кортпас, кандыг-даа моондактарны ажарынга белен кылдыр кижизидеринге күрүнеге дузалаары болур» — дээн.

Партияның бо төөгүлүг айтыышкының күүседир дугайында совет чогаалчылар сөөлгү каш чылдарның дургузунда кызымак ажылдарны кылганнар. Чыл бүрүде бүгү чоннуң кичээнгейин бодунга шингээдип, Сталинчы шаңналдарны ап турар чогаалдар болза, совет литератураның дугайында партияның, улуг Сталинның сагыш салып турары, литератураны чугулага көрүп турары болур-дур. Мооң база бир чырыткылыг херечизи болза, совет Тыванның аныяк литературазынга партияның сагыш салып турары, ооң баштайгы чогаалдарының бирээзинге Сталинчы шаңналды тывысканы болур. С. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалынга Сталинчы шаңналды тывыскан чорук тыва чечен литератураның улуг чедиишкини болгаш тыва чогаалчыларны чаа-чаа чогаалдарны тургузарынче хей-аът киирип турар.

Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырын тургускан, ында чаа эгелеп бижип чоруур аныяк чогаалчыларны хаара туткан, сөөлгү чылдарда тыва школаларга өөредилге планнарын белеткээрден аңгыда, орус болгаш совет литератураның алдарлыг чогаалдарын тыва дылдын кырынга очулдурардан аңгыда, тыва чечен литератураның чогаалдарын чогаадыр талазы-биле тыва чогаалчылар ажылдарны чорудуп, бистиң литератураның ышкындырыгларын болгаш четпестерин шүүмчүлелдии-биле шүгдүүп көрүп, олар амгы үениң чаа чогаалдарын чогаадып турарлар. Совет Тыванын ажыл-ишчилериниң дугайында, оларның чогаадылгалыг ажылдарының болгаш чаагай чуртталгазының, демиселдериниң дугайында чогаалдар тыптып үнүп турар апарган. Тыва чогаалчыларның шүлүктерин, рассказтарын очерктерин тускай номнар кылдыр, «Улуг-Хем» деп альманахка парлап үндүрүп турар, оларны ыраккы районларда колхозчулар, интеллигентилер номчуп турарлар, оларның шиилерин национал театрның сценазында үндүрүп турар.

Тыва чечен литератураны хөгжүдер, олче бижикчи интеллигенцияны кинриштирип, чаа-чаа авторларны илередип тывар сорулга-биле областка чечен литератураның конкурсун чарлаандан бээр ам тос айлар ажып турар, ам үеде жюрида 24 авторлардан 49 чогаалдар кирген.

Ындыг-даа болза, совет Тыванын ажылчы чоннарының өзүлделиг негелделерин тыва литератураның амгы байдалы хандырып шыдавайн турар. Областың экономнуг хөгжүлдезинден литература хожудап калып турар, чогаалчыларның ниити билии болгаш бижип турар чогаалдарының литературлуг деңгели ол негелделерден ыракта-ла куду болуп турар. Чечен литератураның теориялыг үндезиннерин, чугула дүрүмнерин чогаалчылар амдыгаа чедир шиңгээдип ап шыдавайн турарлар, чогаалдың тематиказын шилип алырын, ооң сюжеттиг шугумун тургузарын, чогаалды тургузарының кол материалы болур дыл-биле ажылды барымдаалавайн турарлар. Шүлүк чогаадылгазын алырга, ооң эң чугула негелделери болур ритма, рифма болгаш метриктиг аяны ышкаш чугула хемчеглерни чогаалчылар барык-ла билбес болуп турарлар. Бо бүгү негелделерни чедир билбейн чыткаш, шынарлыг чогаалдарны тургузуптары берге болгаш ышкындырыгларга таваржыры чайлаш чок. А үстүнде айытынган четпестерни узуткаар дугайында хемчеглерни Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбыры сула чорудуп турар. Оларга дуза болгу дег чедингир консультациялар мынчага организастатынмаан.

Ынчангаш, тыва чечен литератураның чогаалдары сан талазы-биле эвээш, шынар талазы-биле чавыс, литературлуг шүүмчүлел болгаш бот-шүүмчүлел калбарбайн турары, чоннуң мурнунга боттарының чугула сорулгазын тыва чогаалчылар уттуп турары ол болур-дур.

Аныяк тыва литератураның, ооң чогаалчыларының отрядының мурнунда чаагай болгаш алдарлыг сорулгалар салдынып турар. Ол болза, чечен литератураның билиглери-биле, социалистиг реализмниң методу-биле чепсегленип тургаш, чаа-чаа чогаалдарны чогаадыры болурдур. Области конкурстуң түннелин бо чылдың декабрьнин 1-де үндүрер болганда бо чугула политиктиг кампанияга чогаалчылар боттарының чогаадыкчы мастерствозун көргүзүп, эки чогаалдары-биле киржир ужурлуг.

Чогаалчы деп ат бедик болгаш харыысалгалыг ат. Ол ат болза, бедик билиглерни негеп турар, чоннуң мурнуку одуруунга чоруурун болгаш чонга дузалыг ажылдарны кылырын негеп турар. Ынчангаш боттарының херээнин билиглери-биле чепсегленип алгаш, совет Тыванын ажыл-ишчилериниң чаагай херек-үүлелерин чыдыып турар чогаалдарны тыва чогаалчыларның тургузары чигзиниг чок.

ТЕЛЕГРАММА

Германияның Демократтыг Республиказының Премьер-Министри эш ОТТО ГРОТЕВОЛЬГЕ

БЕРЛИН

Германияның демократтыг республиказының тургустунганындан бээр ийи чыл болган оюнун—национал байырлалының хүнүнде—мээң чедирген байырымны хүлээп алырыңарны Силерден диледим, эш премьер-министр.

Чаңгыс эптиг, хамаарышпас, демократтыг тайбыңга ынакшылдыг герман күрүненин тургузуушкунунуң херээнге моон соңгаар улам чедишкиннерлиг болурун герман улуска, чазакка база силерниң бодунарга күзедим.

И. СТАЛИН.

ТЕЛЕГРАММА

Германияның Демократтыг Республиказының Президентизи эш ВИЛЬГЕЛЬМ ПИККЕ

БЕРЛИН

Герман улустуң национал байырлалын таварыштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң чедирген байырын болгаш мээң бодумнуң байырымны хүлээп алырыңарны Силерден диледим, эш президент. Хамаарышпас, демократтыг, тайбыңга ынакшылдыг, чаңгыс эптиг Германияның күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге моон соңгаар улам чедишкиннерлиг болурун күзээнимни герман улуска болгаш Силерниң бодунарга чорутум.

Н. ШВЕРНИК.

ТЕЛЕГРАММА

Германияның Демократтыг Республиказының Даштыкы Херектериниң Министри эш ГЕОРГ ДЕРТИНГЕРГЕ

БЕРЛИН

Герман улустуң национал байырлалын таварыштыр бүгү-ниитиниң тайбынының болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш Германияның Демократтыг Республиказының чечектелиишкининге болгаш бистин чурттарывыстын аразынга эп-найыр-алды моон соңгаар-даа быжыглаарынга, герман болгаш совет улустарның чаагай чоруунга мээң бодумнуң байырымны болгаш күзелимни, эш министр, силерге чедирдим.

А. ВЫШИНСКИЙ.

Эш Сталинга чоруткан байырлыг чагаа

Германияның Демократтыг Республиказының тургустунганындан бээр ийи чыл болган оюн таварыштыр байырлыг хуралга хүлээп алдынган, эш И. В.Сталинга чорудар байырлыг чагаада мынча деп чугаалап турар:

«Эргим Генералиссимус Сталин!

Германияның Демократтыг Республиказының тургустунган хүнүнден бээр ийи чыл болган оюн таварыштыр чыылдырган байырлалдыг хуралдың киржикчилери болза, Германияның Демократтыг Республиказының тайбыңга ынакшылдыг чонунуң изиг өөрүп четиргенин болгаш ханы хүндүлелин хөй катап хүндүлетирген Генералиссимус Сталин Силерге илередип турлар. Силериң мерген угаанныг удуртулганар-биле тиилелгелиг Совет Армия гитлержи фашизмни чылча шапкан болгаш нацистиг кулданыышкындан улустарны хостап алган Совет Эвилелиниң кара-сагыш чок дузаламчызының болгаш чаагай сеткилдиг деткимчезиниң ачызы-биле антифашистиг демократтыг тургузуг бисте быжыглатынып шыдаан болгаш ооң-биле чаа хөгжүлденин оруунга кирип ап шыдаан бис.

Бистиң республикавыстың тургустунганын таварыштыр бодунарның төөгүлүг телеграммаларга мынча деп чугаалаан болгай Силер: «Германияның тайбыңга ынакшылдыг Демократтыг Республиказының тургустунганы болза Европаның төөгүзүнге эргилделиг үе болган». Эрткен ийи чылдарның дургузунда бистин республикавыстың депшилгелиг күштери боттарының ак-сеткилдиг кызымак күш-ажылы-биле Германияның Демократтыг Республиказын тайбыңның быжыг төлепгинжи кылдыр хуулдурганнар болгаш тайбың сорулгаларга бараалган турар ажыл-агый тургузуушкунунуң херээнге база ажылчы чоннарның шыдалгыр амыдыралын бедидериниң херээнге улуг чедиишкиннерни чеҗдип алганнар.

«Тайбыңга ынакшылдыг Совет Эвилелиниң бактаап турары-биле чергелештир тайбыңга ынакшылдыг Демократтыг Германияның бактаап турары Европага чаа дайынар болурун соксадып, Европага хан төгүүшкүннерин шуут болдурбас арганы берип турар болгаш Европаның чурттарын делегей империалистериниң кулданыр чоруун болдурбас кылып турар» дээн дугайында Силерниң айтыышкынынарны сактып бодавышаан, бүгү Германияның тайбыңга ынакшылдыг кижилери Барыын Германияны катап боо-чепсеглээринге удур, катап төрүүшүүп турар герман империализмге улур, чаа дайын айыылыңга удур Германияның демократияга үндезилетиннген чаңгыс эви дээш база тайбын керээни эң дүрген чарары дээш идепкейлиг демисежип турарлар. Силерниң мерген угаанныг сөстеринер бо демиселге угланыышкынны болгаш сорулганы айтып берип турар. Бүгү-делегейге тайбыңны хандырары дээш Силерниң могагшылаг чок демиселицер— биске үлегер чижек болур. Силериң доктаамал дузаламчынар демиселге бистиң шиитпирлиивисти болгаш тиилелгеге бүзүреливисти күштелдирип турар. Чаңгыс эптиг, тайбыңга ынашкылдыг Демократтыг Германияны тургузарының оруу-биле тайбыңны камгалап алыры дээш бүгү күштер-биле демисежир дугайында бүзүредиишкинивис-биле боттарывыстың өөрүшкүлеливисти быжыглаар бис.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле тайбыңга ынакшылдыг немец улустуң найыралы делгерезин!

Октябрь мурнунуң чарыжы

Улуг байырлалга уткуштур

Улуг-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң колхозчулары Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 34 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышка киржип, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турар.

Тудуг бригадазы (бригадири Хаа-Дамба) 1 тараа склады, 1 инек кажаазы, 1 бызаа кажаазы тудар хүлээлгени алгаш, ам тараа склады биле инек кажаазын дооскан болгаш бызаа кажаазын база-ла доозарынга четкен. Ол бызаа кажаазын 40 хире бызааны тус-тус үзүктерге азыраар кылдыр кылган. Ам аът кажаазы, чаа хүлээлгени ап турар.

Кара-Дыт участогунуң тараазын ажаап ап турган бригаданың иштинде Содунам, Маска, Пады-Доржу олар үлүг нормазын 125 хуу чедир күүседип турганнар.

Колхозтуң чолаачызы эш Ножкин тараа дажыыр, тайгадан тудуг материалы сөөртүр дугайында бодунга бедиткен хүлээлгени алгаш, ам 120—140 хуу күүседип турар. Колхозтуң малчыларының иштинде алган хүлээлгелерин күүседир дээш ажыл база хайныышкынныг чоруп турар.

Волга-Дон каналының шлюзтарынга хереглээр дериг-херекселдер

Сентябрь 1-де Москваның «Динамо» заводунда, Волга-Дон каналының эң сөөлгү он беш дугаар шлюзунга херектиг агрегаттың чаа кезектерин чыып эптээр ажыл эгелээн.

Механик белеткээр салбыр улуг каркастың пультузун белеткеп кылырынче эгелеп кирген. Хөй эвес үе эрткен соонда каркас этпекчилерге чылып чеҗде бээр. Ол маная чинге демир удазыннарның тапкыш четкизи-биле хандыртынар. Ооң иштинге он-он приборлар шимчеп турар болур.

Бо заводка каналдың шлюзтарынга хереглээр эң чугула дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрерин даасканда бээр чартык чыл эрткен. Автоматтарның эн-не нарын мун-мун приборларынга башкарарынга херектиг тускай пультуларны болгаш панелдерни кылыр турган.

Бо хүннерде бүдүрүлгеде Улуг Октябрьниң 34 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыры дээш социалистиг чарыш улам калбарган. Динамовчулар байырлалга алдарлыг белекти белеткеп турар: олар «Волга-Дон тудугга» херектиг дериг херекселдериниң эн сөөлгү кезээн октябрьде бүдүрүп үндүрер деп шиитпирлээннер. (СЭТА).

Тайбыңның Пактызы дээш!

Бүгү делегейге тайбын дээш

Облсан килдизиниң, облкүрстрахтың болгаш облсоцхандырылганын ксллективтериниң ажылдакчыларының Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазынга холбаштырган ниити хуралы улуг көдүрлүүшкүн-биле болуп эрткен.

Анаа болган илеткел сөөлүнде облсан килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш Ковинин баштай сөс алган.

— Дайынның кадыг-бергелерин, хүл болуп өртенген суурларны, хоорайларны мен бодум-биле көрген мен. Биске, совет кижилерге, дайын дугайында бодал безин удур. Совет кижи бүдүрүзүнүн чаагай чүткүлү болза тайбын чурттаары: хөлүг чурттал-ганы тудары болур.

Тайбынче бодунуң чүткүлүн илеретпишаан облсан килдизиниң күрүне орулга килдизиниң начальниги эш Лысков хүлээлге алган: — Бо чылдың 4-кү кварталында күрүнеге кирер орулганың планын 102 хуу күүседирин хандырар бис —дээн.

Коллективтерниң ажылдакчылары Кыйгырыг адаанга боттарының холунуң үзүктерин улуг көдүрлүүшкүн-биле салганнар.

Тайбың күш-ажыл

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Чаа-Хөл районнуң күш-ажылчы колхозчулары Тайбыңның хол үзүктерин маадырлыг күш-ажылы-биле быжыглавышаан, Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 34 чыл болур улуг байырлалынга күш-ажылдың чедишкиннери-биле ужуражыр дээш күш ажылдың бедиткен социалистиг бот-хүлээлгелерин алган.

Районнуң колхозчулары ниитизи-биле 130 кажааларны тудуп септээр планныг тургаш, ол хүлээлгени айыткан хуусаанын бетинде доозуп турар.

1951 чылдың планынга кирген стандарттыг 12 чаа кажааны тудар тургаш, ол планын олар хуусаа бетинде күүсеткен. Соң иштинде 120 аът кирер 5 чаа кажааларның тудугларын, база 3-4 инек кирер стандарттыг беш чаа, 1920 хой кирер 2 чаа кажааларның тудугларын болгаш саман биле тутса чогуур 7 кажааларның бүгү тудугларын хүлээлгеде айыткан хуусааларындан каш хонук бурунгаар олар бүрүнү-биле доосканнар.

Колхозтар талазы-биле тудугларның чоруп турарын көөрге, Ак-Туруг сумузунда Ленин атты көдээ ажыл-агый артели бо чылдың планында 600 баш хой кирер 1 чаа кажааның, 50 аът кирер бир кажааның тудугларын дооспушаан база 10 хире эрги кажааларның септелгезин доозуп, дезинфекциялаш, ажыглалга киирери-биле белеткээн.

Өвүржүлер бадылап тур

ХАНДАГАЙТЫ. (Радио-биле). Өвүрнүң район төвүнден эгелээш, суму, суур бүрүзүнге, колхозтар болгаш аал-бөлүктерге чедир 49 кезек черге Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат чыылдазының кампаниязын холбаштыр хуралдар болгаш митингилер болгулаан.

Ол хуралдарга болгаш митингилерге сөс ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү дайын кыпсыкчыларынга удур күштүг хорадаанын илеретпишаан, маадырлыг күш-ажылы-биле тайбынның алдарлыг херээн быжыглаар дээш күш-ажылдың бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап, Кыйгырыг адаанга 1480 ажыг кижи чаңгыс эптиин илередип хол үзүктерин салганнар.

Улгатыр катышкан колхозтуң бир чылда ажылының түннели

БЕРЕГОВО. (Закарпат облазы). Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң бир муң ажыг колхозчулары тайбынның херээн камгалаар шиитпирлиин бодунуң ат салыышкыннары-биле илереткеннер. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга ат салыышкыныныың чыылдазынга тураскааган митингиге ол колхозтуң даргазы, ароном Григорий Тишенко чүве чугаалаан.

— Улгатыр катышкан колхозтуң бир чыл иштинде кылган ажылы биске тайбын күш-ажылының кайгамчыктыг дүжүдүн эккеп берген. Агробиология эртемининг болгаш элбек көвей техниканың ачызында гектар бүрүзүнде-ле 22 центнер тараа өстүрүп үндүртүнген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Бенедектиң мурнакчы аргазын ажыглавышаан, бүдүрүлгениң чаартыкчылары 140 гектар черде виноградтың чүс центнер дүжүдүн өстүрүп үндүргеннер — деп, ол чугаалаан.

Ажыл-агый база чааратыпып өскерли берген. Ниитиниң бүдүрүлгезинде 15 электри моторларын ажыглап турар. 5 суг сордурар станциялар огородтарже, таакпы тараан шөлче болгаш өске-даа чимистиг үүштер тараан черлерже сугну хандырып берип турар. Көдээ ажыл-агый культураларының бажынының бир залынга көргүлдеде салган чүүлдер колхозтуң элбекшилдиг чоруун херечилеп турар.

(СЭТА).

Төлевилекчилер чаа курламырларны шинчилеп турар

ХАРЬКОВ. Орук харылзаа Министерствозунуң төлевилел-шинчилел институдунуң коллективи Сталинградтың суг күжү-биле ажылдаар электростанциязының тудуу-биле холбашкан айтырыгларның дугайын шинчилеп турар.

Чөөн таладан кирер оруктарның бирги участогунуң төлевилелин доосканн. Инженер Северинниң баштааны экспедиция Волганың солагай эриинде оруктуң төлевилелин болгаш демдектээшкинин доосканн. Ам ында тудуг шөлдеринче баар оруктарны салып турар.

Экспедицияның кол төлевилекчилер бөлүү Волганың он талакы эриинден плотинаже кирер оруктарның төлевилелин ажылдап кылганнар. Кирер оруктар тудуунга 15 миллион чыгыы рубльди камнап алыр арганы төлевилел берип турар.

(СЭТА).

Областың районнарында дүжүт ажаап алыышкынының чоруп турарының дугайында медээ

(Октябрь 5-те хуу-биле)

Районнар аттары	Ниити кескен тараа	Ооң иштинде колхозтар
Бай-Тайга	100,0	100,0
Улуг-Хем	100,0	100,0
Өвүр	100,0	100,0
Эрзин	100,0	100,0
Чөөн-Хемчик	100,0	100,0
Сүт-Хөл	99,6	99,4
Тес-Хем	98,9	98,7
Бии-Хем	97,7	97,7
Чаа-Хөл	97,6	97,6
Барыын-Хемчик	90,6	86,7
Каа-Хем	85,8	85,4
Кызыл	84,6	84,2
Таңды	84,2	84,2
Тожу	77,7	100,0
Мөнгүн-Тайга	85,2	—

Областың районнарында мал чемнериниң белеткелинин, силос салыышкынының чоруп турарының дугайында медээ

(Октябрь 5-те хуу-биле)

Районнар аттары	Ниити белеткээн сиген	Ооң иштинде ниитиниң малынга	Салган силос
Өвүр	304,0	168,4	—
Тожу	251,0	142,6	—
Бай-Тайга	125,5	45,8	—
Чаа-Хөл	109,7	103,7	173,0
Бии-Хем	105,1	84,6	100,5
Каа-Хем	100,0	94,9	104,7
Сүт-Хөл	87,2	107,2	110,0
Таңды	78,7	69,1	77,0
Улуг-Хем	78,5	97,8	132,1
Чөөн-Хемчик	76,7	154,7	100,6
Тере-Хөл	89,6	106,6	—
Тес-Хем	74,4	75,9	77,5
Барыын-Хемчик	60,2	98,9	628,0
Кызыл	61,4	72,2	90,6
Эрзин	49,3	83,5	42,0

ПРОПАГАНДИСКЕ ДУЗАЛАМЧЫ

Октябрьнин социалистиг Улуг революциязы

«Октябрьнин социалистиг Улуг революциязы» деп теманың талазыбиле кичээлдерниң сорулгазы болза, 1917 чылдың октябрьде Россияның ажылчын аңгызының тиилелгезинин бүгү-делеген төөгүлүг ужур-дузазын, ол төөгүлүг тиилелгени чаалап алырынга большевиктер партиязының, Октябрь революциязының генийлери Ленин биле Сталиннын сорук киирикчи болгаш организакчы ролюн көргүзер.

Ол үенин төөгүлүг болуушкуннарын марксисчи-ленинчи теориянын элээн хөй эң чугула үүлдерин чырыдары-биле холбаштыр тайылбырлаары пропагандиске эргежок чугула. Империализм болза, капитализмниң хөгжүлдезинин дээди болгаш сөөлгү чадазы, пролетар революциязының мурнуу чарыы болур деп ленинчи тодаргайлаашкынны дыннакчылар колдуунда тайылбырлап билир, дайынның, тайыңның болгаш революцияның айтырыгларынга большевик партияның теориязының болгаш техниказының үндезиннерин, чаңгыс чуртка социализмниң тиилелгези болдунарының дугайында ленинчи-сталинчы өөредигниң үндезиннерин шинчээдип билир, пролетар диктатуразының күрүне формазы болур Советтерниң ролюн ханы билир болур ужурлуг.

Ийи дугаар теманы өөреницинге өөредилге планында 8 шакты берип турар. Ол шактарны дөрт кичээлдерге хуваары ажыктыг:

1. Делегейниң бир дугаар дайыны. Хаанныг ёзуну дүжүргени — 2 шак.

2. Большевиктер революцияны бурунгаар чорудуп орлар — 2 шак.

3. Октябрьнин социалистиг Улуг революциязы болгаш ооң бүгү-делегей ужур-дузазы — 2 шак.

4. Интервентилерни болгаш ак-гвардейжилерни чылча-шапканы — 2 шак.

• • •

Эрткен теманың талазы-биле түннелдерни кылган соонда пропагандист бо теманың бир дугаар бөлүүнүң талазы-биле чугааны эгелээр. Ол чугаа империализмни тайылбырлаарындан эгелээр. Империализмнин кол-кол демдектерин дыннакчылар тодаргай билип алзыннар дээш пропагандист оралдажыр. В. И. Ленин бодунуң «Империализм, капитализмниң дээди чадазы болур» деп алдарлыг чогаалынга империализмнин онза чүүлдерин, ооң ойулганнарын, ооң өлүрүнүң чайлаш чок байдалын бир дугаарында-ла илереткен деп пропагандист чугаалаар.

Капиталистиг монополиялар деп чүл, база олар канчаар тыптырларыл деп тайылбырлааш, пропагандист болза, АКШ-ты чижекке алгаш, чурттуң бүгү экономиказын боттарының холдарынга тудуп, чаа дайынны кыпсып үндүреринге угланган америк чазактың реакциялыг, агрессчи политиказын монополиялар канчап баштап турарыл дээрзин көргүзер.

Капиталистиг монополияларнын кол-кол хевирлерин тайылбырлавышаан, пропагандист болза, олар өртек-үнени канчап өш-биле улгатырып, бедик ажык-кончааларны хевээр артырар сорулга-биле бүдүрүлгениң сайзыралын болгаш чаа техниканы ажыглаарын канчап өш-биле моондактап турарларыл деп чүвени чижекке көргүзер. Империализм болза, ирип, өлүп турар капитализм, пролетар революциязының мурнуу чарыы болур дээр дугайында дыннакчылар тодаргай билигни алыр ужурлуг. Капиталистиг ниитилелдин өөрүлдээлерин империализм эң кыдыкы хемчээнге чедирип турар, аңаа улаштыр революция эгелээр.

Империализмниң чугула-чугула өөрүлдээлерин тайылбырлавышаан, пропагандист болза, дайын сөөлүндеги үенин фактылары-биле оларны тодарадып көргүзер. Чижээ, эш Тольяттиге араатанзыг ёзу-биле халдаанынга харыы кылдыр Италияда ажылчыннарның бүгү-ниити забастовкаларын, Францияда дагжыларнын, Англияда докерлернин, АКШ-та шахтёрларнын забастовкаларын чижекке алгаш, күш-ажыл-биле капиталдың аразында өөрүлдээлерни көргүзүп болур. Империалистиг күрүнелериниң аразында өөрүлдээлерни делегейин тергиидээр дээш империалистиг араатаннарнын демиселинин фактыларынга, амгы үеде америк болгаш англи империалистернин аразында демиселдиң фактыларынга көргүзүп болур. Бир талазында колониальдиг болгаш хамаарылгалыг чурттар-биле, өске талазында империалистиг болгаш колониальдиг чурттарнын аразында өөрүлдээлерниң көргүзүү болза, хамаарылгалыг болгаш колониальдиг чурттарнын дарлаткан улустарының калбарын турар национал-хосталгалыг демиселли болуп турар. Пропагандист болза, Кыдат улустуң төөгүлүг тиилелгезинче дыннакчыларнын кичээнгейин угландырып, Кыдат Улус Республиканы тургусканының улуг төөгүлүг ужур-дузазының дугайын чугаалаар.

Ооң ынай, америк империализмге удур корей улустуң маадырлыг демиселиниң дугайын, француз империализмге удур Вьетнамның улузунуң боо-чепсектиг демиселиниң дугайын, Малайның улустарының хосталгалыг демиселиниң дугайын, голланды колонийжилерге удур индонезия улустарның демиселиниң дугайын, англи эжелелге удур Индияның улустарының чүс-чүс чылдардагы демиселиниң дугайын пропагандист чугаалаар.

Капитализм боду өлүп дүшпес, ажылчын аңгының өскерликчилери — барыын социалистернин бадыткаарын оралдажып турары ышкаш капитализм социализмче «тайбың хөгжүй бербес» деп чүвени дыннакчыларга тайылбырлаары чугула. Пролетар революциязы чокка капитализмни узуткап хоржок деп Ленин биле Сталин өөредип турарлар.

Империализмнин үезинде капитализмниң экономнуг болгаш политиктиг деп эвес хөгжүлдезиниң хоойлузун Ленин ажыткан деп пропагандист тайылбырлаар. Империализмниң фронтузу кайда-ла кошкак болдур, ол аңаа үстүп болур дугайында, социализмниң тиилелгези баштай бир ийикпе азы элээн каш чурттарга болдунар дугайында ленинчи түүнел ажылчын аңгының практиктиг демиселинге кандыг улуг ужур-дузалыг деп чүвени бо орта дыннакчыларга көргүзери чугула. Ол ленинчи теорияның канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазы үүдел дизе, ол болза, «...тус-тус чурттарның пролетарийлеринге революстуг перспективаны берип турары, бодунун национал буржуазиязынга удурланыышкынның хөрээнге оларның инициативазын чежип турары, ындыг удурланыышкынны организастаарынга, дайынның байдалын ажыглаарынга оларны өөредип турар болгаш пролетар революциязының тиилээринге оларның бүзүрелин быжыктырып турары болур» (ВКП(б) төөгүзү. Допчу курс, арын 197).

Ооң соонда пропагандист делегейнин бир дугаар дайынынның шынар байдалынче шилчиир. Бо орта Антантаның талазынга чаалажып турган империалистиг чурттарны, база өске империалистиг бөлүглээшкин болуп турган Германияга баштадып турган чурттарны пропагандист чуруктан көргүзер.

Делегейниң бир дугаар дайынынга чаалажып турган бөлүглелдерниң кайызынын-даа талазындан чөптүг эвес, эжелекчи, империалистиг дайын турган деп тайылбырлааш, пропагандист болза, Россияга турган меньшевиктер болгаш эсерлер, — база-ла Барыын чүкте социал-демократтыг партиялар ышкаш, пролетариатка, пролетар интернационализмниң хөрээнге өскерли бергеннер болгаш ол дайынга империалистерни деткип турганнар дээрзин айтыр. Чүгле Ленин биле Сталинга баштаткан большевиктер социализмниң хөрээнге, бүгү делегейниң пролетаржы сеткил-сагыш катыжыышкынының хөрээнге шынчы болуп артканнар. Олар дайынның үүлгедикчи империалистиг шынарын илередип, империалистиг дайынны хамааты дайын кылдыр хуулдурарын кыйгырып турганнар.

Барыын социалистер делегейниң ийи дугаар дайынынга-даа боттарын ажылчын аңгының хөрээниң хоралакчылары болгаш өскерликчилери деп көргүскеннер дээрзин пропагандист демдеглээр. Чижээ, Англияга коалициялыг чазактың составынга кирип турган реакциялыг лейборист баштыңчылар Черчилль биле кады Европага ийи дугаар фронтуну ажыдарын бүгү арга-биле саададып турганнар. Ол бужар-бак политика болза, улуг совет күрүне бодунун шиитпирлиг өскерлерин бергеннерге, Германияны суладыр болгаш дайын соонда АКШ биле Англияның хамаарылгазынга кирер боор деп кордап турган.

Барыын социалистер ам-даа болза, англи-америк империалистерниң хоралыг бодалдарын деткип турарлар болгаш ССРЭ-ге база улус демократиязының чурттарынга удур дайынның кыпсынчыг пропагандазын чорудуп турарлар.

Делегейниң бир дугаар дайынынга хаан чазактың армиязының аштырганының чылдагаанын чугаага тайылбырлаза чогуур. Ол чөптүг эвес дайын болгаш ажыл-агыйнын үрелиишкини улус массаларнын таарзынмас чоруун канчаар-даа аажок чидиглендиргенин, Россияга чаа революция канчаар чоокшулап келгенин дыннакчылар боттарынга тодаргай билген турар ужурлуг.

Ооң соонда пропагандист 1917 чылдың февраль революциязының дугайын чугаалаар. Февраль революциязының сорулгазы хаанныг ёзу-чурумну оруктан аштаары, чуртта крепостниктиг ёзунун артыышкынын чок кылыры турган дээрзинге дыннакчыларнын кичээнгейин угландырар. Февраль революциязы буржуаз-демократтыг шынарлыг турган. Тараачыннарны бодунун соонче эдертken пролетариат революцияны баштап турган. Пролетариаттың болгашдунга Ленинни бээр деп турган хоралакчылар Каменевтин, Рыковтун, Троцкийниң саналдарын шиитпирлиг ойтур шапышаан, Ленинниң үнелиг амыдыралын партияга, бистиң улуска, бүгү кижи-ниитилелинге Сталин камгалап берген.

Октябрьнин социалистиг Улуг революциязының белеткелиниң съездизи болган бистиң партияның төөгүлүг VI съездизиниң дугайын пропагандист оон ыңай чугаалаар. Түр чазактың димзеникчилериндеп партияның чажырып турганы В. И. Ленин съездиге киржип шыдаваан болзадаа, ол ону чажыт байдалдан удуртуп турган. Съездиниң ажылын шуут удуртуп турган эш Сталин ленинчи сорук-биле съездини быжыг болгаш шиитпирлиг эртирген.

Теманың ийи дугаар бөлүүнүң талазы-биле беседага чугаалаарыгларны дыннакчылар чижек кылдыр чугаалашса чогуур:

1. Ленинниң апрель тезистери болгаш оларның төөгүлүг ужур-дузазы.

2. Февральдеи июль болуушкуннарынга чедир үеде массалар дээш большевиктернин демисели.

3. Ийи эрге-чагырганың төнгени. Чуртка байдалдың өскерилгени.

4. Партияның VI съездизи болгаш ооң төөгүлүг ужур-дузазы.

Харын-даа Россия социализмче орук салып бар чыдар чурт болуру магат чок дээр дугайында эш Сталиннның баш бурунгаар чугаалаан сөстеринче дыннакчыларның кичээнгейин пропагандист беседага угландырар. Бистиң чуртка социализмнин тиилеп болурунуң дугайында ол съездиге эш Сталиннын төөгүлүг чугаазының утказык, социалистиг революцияның тиилелгези дээш демиселге Ленинниң эң чоок эжи эш Сталиннын ролин дыннакчылар тодаргай болгаш ыяк билип алыр ужурлуг.

• • •

Октябрьнин Улуг революциязының мурнуу чарыында болган болуушкуннар дугайын чугаалааш, пропагандист болза, Россияның күш-ажылчы улузунун калбак массаларынын эдерип чоруп турганы болгаш революцияның шиитпирлиг күжү болуп турганы большевик партияның дүрген өзүп турган күжүнче дыннакчыларның кичээнгейин угландырар. Большевиктерниң партиязының аттарының өскени меньшевиктерниң болгаш эсерлерниң саңдарын кудуладып бадырган. Петроград, Москва болгаш өске-даа хөй-хөй Советтерге улуг нурууну большевиктерге чаалап алганы бо дугайын херечилеп турар. Тиилелгелиг боо-чепсектиг тура-халыышкынга үе келген дээр дугайын бо бүгү чугаалап турар.

Октябрьнин социалистиг Улуг революциязының сорук киирикчилери болгаш организакчылары—улустуң генийлиг баштыңчылары Ленин биле Сталин канчаар дидим болгаш бүзүрелдиг, быжыг болгаш бодамчалыг ажылдап турганын пропагандист чугаалап бээр. 1917 чылдың октябрьниң 10-да (23-те) большевик партияның ТК-ның төөгүлүг хуралының дугайын, буржуаз тургузугну камгалаар болгаш революцияның хөрээн өлүрер деп турган Зиновьевтин, Каменевтин, Троцкийниң хоралакчы планын Ленин биле Сталин канчаар чылча шапканыл дээр дугайын пропагандист чугаалаар.

Ол хуралга хүлээп алдынган, партияның ТК-ның резолюциязында чугаалааны: «Боо-чепсектиг тура-халыышкын кылыры чайлаш чок болгаш ылап бышкан-дыр деп чүвени барымдалааш, партияның бүгү организацияларынга ТК болза, бо үүлдү удуртулга болдурарын болгаш практиктиг бүгү айтырыгларны ону барымдаалап чугаалажып, шиитпирлээрин даасты». Тура-халыышкынны удуртур талазы-биле Партийжи төптү баштап турган эш Сталин боо-чепсектиг тура-халыышкынның белеткелин болгаш практиктиг чорудулгазын шуут удуртуп турган.

Октябрьнин боо-чепсектиг тура-халыышкынынын чорудулгазының дугайын чугаалавышаан, пропагандист болза, большевиктер партиязының удуртулгазы-биле Октябрьниң штурмынче барып турган ажылчынарның, матростарның, солдаттарның маадырлыг, чүткүлдүг, ол революсчу медерелдиг турган чоруунче дыннакчыларның кичээнгейин угландырар. Эрге-чагырга дээш массаларның боо-чепсектиг демиселин Ленин биле Сталин боттары удуртуп турганнар болгаш ол чорук тиилелгени хандырган деп чүвени пропагандист демдеглээр.

Ооң ынай пропагандист болза, бүгү эрге-чагырганы Советтерге шилчидер дугайында Советтерниң ийи дугаар Бүгү-россий съездизинин үндурген шиитпириниң ужур-дузазын, база тайбың дугайында, чер дугайында совет эрге-чагырганың баштайгы декреттериниң ужур-дузазын тайылбырлаар; Ленин биле Сталинга баштаткан бир дугаар совет чазакты—Улус Комиссарларының Советин тургусканын чугаалаар.

Октябрь революциязы кажан бистиң төрээн чуртувуска күрүненин хамаарышпас чоруун бүрүн ышкынар чорук кыжанып турган үеде болган. Россияның үлетпүрүнүң чугула адырларын барыын-европ чурттарының капиталистиг монополиялары эжелээн турган. Империалистиг араатаннар бистиң Төрээн чуртувусту дээрбеден турганнар.

Совет эрге-чагырга помещиктерниң черин хунаап алгаш, ону тараачыннарның ажыглалынга шилчидип берген, бүгү черни бүгү улустуң, күрүненин өнчүзү деп чарлаан. Совет эрге-чагырга бүдүрүлге черлеринге 8 шактыг ажыл хүнүн чоруткан болгаш ажылчы контрольду тургускан. Банкыларны, демир оруктарны, садыг флодун күрүнеге шилчиткен. Ооң соон дарый улуг үлетпүрүнү национализастаан. Совет эрге-чагырганың болгаш большевик партияның бо баштайгы хемчеглери эң-не калбак ажылчы массаларның чугула эргеажыктарын хандырып турган, ол хемчеглер Россияны төөгүлүг хөгжүлденин чаа оруунче, социализмнин оруунче көдүрүп үндүрген, бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының быжыг эвилелинин үндезиннерин салган.

Хамаарышпас чорукту чидиреринин болгаш империалистиг күрүнелерниң колониязы болурунуң айыылындан бистиң Төрээн чуртувусту Октябрь революциязы камгалап алган деп чүвени пропагандист айтыр.

Түүнелинде пропагандист Октябрьниң Улуг революциязының бүгү-делегей төөгүлүг ужур-дузазын чугаалаар.

Октябрь революциязының мурнунда ажылчы чонну мөлчүүрүнүн бир формазын өске форма-биле солуп турган, а мөлчүгделдиң бодун хевээр артырып турган бүгү революциялардан Октябрь революциязының доорт ылгалын чугааның бо кезээн дыннакчыларга тодаргай көргүзери кончуг чугула. Чүгле Октябрьнин социалистиг Улуг революциязы бүгү мөлчүкчүлерни дүжүр октаан болгаш кандыг-даа мөлчүгделди чок кылыр, база кандыг-даа бүгү мөлчүкчүлерни болгаш дарлакчыларны узуткаар сорулганы бодунга салгаш, социализмниң тиилелгезинин үндезиннерин салган.

Октябрь революциязы болза, «кижи-ниитилелинин төөгүзүнге үндезин эргилде, делегей пролетариадының хосталгалыг шимчээшкининге үндезин эргилде, бүгү делегейниң мөлчүтүрген массаларының демиселинин аргаларынга болгаш организациязының формаларынга, амыдыралынга үндезин эргилде болган»—деп, эш Сталин бижээн (И. В. Сталин, Чогаалдар том 10, арын 240).

Социализмче кирер орук пролетар диктатуразын дамчыштыр, дүжүрткен мөлчүкчү аңгыларның удурланыышкынын кам-хайыра чокка базарын дамчыштыр болдунар деп чүвени бистиң чуртувуска болгулаан төөгүлүг болуушкуннар көргүзүп турар. Мөлчүгделден хосталган ажылчы чонар бодунун чуртталгазын боттары чедиишкинниг тургузуп, чуртту башкарар болгаш капиталистер-биле помещиктер чокка ажыл-агыйын сайзырадып шыдаарлар деп Совет Эвилелинин дуржулгазы көргүзүп турар. Буржуазтар-биле дем кадып, аңгы демисели чокка социализмни тургузуп болур дээр дугайында чөпшээрекчи партияларның меге авыяс теориязын Октябрь революциязы туюлунга чедир чаза шапкан.

Беседага дыннакчылар чугаалажыр кылдыр салза чогуур айтырыглар:

1. Июль болуушкуннарының соонда чуртка байдал. Боо-чепсектиг тура-халыышкынның белеткели.

2. Боо-чепсектиг

ЛИТЕРАТУРАЛЫГ АРЫН

С. САРЫГ-ООЛ.

Элегестиң чуруу

Элегестиң Улуг-Хемче кирген аскы
Эвргиштелип боралгактаан ээремнерлиг,
Эрткен-дүшкен одагланып хонзы хонар
Ээн, кызаа элдер кыры чыткан чүве.
Байлар дою кадарганнар ында-каая
Баткан, чоктаан чорумалдан домак эрип,
«Мешпек» кыры хаялардан харап келгеш,
Медеглээнзиг чиктиг ырын ырлагылаар.
«Элегестиң Эзир кужу
Эрткен дүне эьдип хонду.
Эге чаасканн удуп хонгаш
Эзер чонаам дүжеп хондум»
Олгшаг дижип чугаалажыр — эрткен өйде
Олап эрткен чорумалдар сагынмында
Оон өске ындыг-мындыг мактапкы дег
Онза чүве турбаан дээрзин дапкырлаваайн.
Элегестиң кирген аскын бо хүн көөрге
Эге-ле өске — танытынмас болу берген.
Өрт чип каан — хүлдүг, хөөлүг арыскандан
Өл чаш зеим үнүп келгензиг-ле.
Черден үнген оът-сиген, ыяш-даа бол,
Чечип үнер, бүрүленир, чечектелир —
Айлык, чылдык, үе-шаглыг болчумчалыг,
Арасоксап, шаптык көрүп болур болгай.
Дүүнгүзүъден бо хүн, өске базым нэмеп
Дүне безин уйгу дыш чок өзүп орар.
Ээлеп чурттаан чаартыкчы чону туржук,
Эрткен кижи өөрүп кайгаар болу берген.
Чаңгыс чунгус көьшкүн өглер эстип хуулуп
Чап-чаа суур бооп өскерлип-ле юруп олур.
Шагбан, чээрген чүктеп одаар эриктердеи
Шахтёрлар ам хөмүр көшке үнүр чууп тур.
Шахталарның ханы-ханы забойларда
Чалыы тыва ажылчыннар күштүг ыры,
Баткан, чоктаан, көвүрүглеп хөмүр сөөрткен
Мащиналар мотор даажы үзүктелбес.
Балды, хирээ, пилорама шимээргели
Баткан хемниң шапкын даажын үзе кирген.
Бай-Булуннуң аткаар, ишкээр шөлдериндe
Байлак дүжүт чиндиннеди чалгып туру.
Удавайн Элегеске ажытынар
Улуг күштүг электри станция
Кызыл хоорай, Бай-Хаак чедир чайгы хүн дег
Кыптып үнер дөжек суурун сала берген.
Улуг-Хемге тавангайлааш, удуп чыткан
Улуг-Ийлер, Кадыр-Ийлер оттуп сергеп,
Каас чырык Элегеске хөннүн сөглеп,
Хая-дажы дүвүнден бээр көстүп келген.

В. ЭРЕНЧИН.

Чаа суурда

Өөрүшкүлүг күзел-биле сеткил ханар,
Өскен черде чаартылганың чурулгазы,
Социалистиг чаа суурда бажыңнарның
Соңгалары хүнге удур кылаңнашкан.
Бажың тутканн бызаңчылар ажылдаарга;
Балды-хирээ шимээн-даажы, капшал хемнин
Каагайнып шуурганнап батканы дег
Кайгамчыктыг чараш суурну сорук киирген.
Кадыг-берге көрүп эрткен эрес эрлер
Каттырымзаан шырай кирип, манза дилип,
Амыргазын шелип турда, кадыг чудук
Анаа бир-ле быштак ышкаш сагындырар.
Чаа суурнуң кудумчузун дургаар баткан
Чагыларның баштарында сылдыс ышкаш,
Сайгылгаанның чырыы безин чурталганы
Часыткан дег магаданчыы ындыг эки.

☆ ☆ ☆

„...Бистиң совет литературавыс улустуң болгаш Төрээн чурттуң эрге-ажыктары-биле кады чурттап турар ийакпе кады чурттаар-даа ужурлуг. Литература дээрге,— улуска эң-не эргим чугула херек болур. Сиилериң чедишкиннеңер бүрүзүн, эки чогаал бүрүзүн, улус ынчангаш бодунуң тиилелгезин кылдыр көрүп турар. Эки бижитинген чогаал бүрүзүн ынгангаш уъдуп алдынган тулчуушкун ийакпе ажыл-агый фронтузунда бөлүк тиилелге-биле деңней көрүп болурунуң ужуру ында. Ынчаарга, совет литературага чедимче чок таварылга бүрүзү улуска, партияга, күрүнеге ханы хомуданчыг болгаш аар-берге-даа...“. (А. А. Жданов).

С. СЮРЮН-ООЛ.

БАШТАЙГЫ ХОЛ ҮЖҮҮ

Айдын черге Анай кадай
Алдан үш чыл чурттап эрткен.
Адын салып билир туржук,
«А» деп үжүк бижип көрбээн.
Албан черниң бижиинге-даа,
Амы-хууда чагаага-даа
Башкы эргээн будукче суп,
База соп бээр күжүр чораан.
Чайын аңаа бичии-уруу
Алфавитти айтып чайлаан.
Шала күскээр, Анай боду
Адын салып биле берген.
Ынчалза-даа ооң ады
Амыдыызында кайда-даа чок.
Ырак, чоокта төлдеринде
Адын салган чагаазы чок...
Кижи дээрге клуб сынмас,
Кирер эртер арга-даа чок
Дойлуп турган ынча чоннуң
Тода санын тып-даа хоржок.
Олар маңаа чаа чыл уткуп,
Кундага-даа солчур дивээн.
Оолду, кысты алгап-йөрээп,
Кудага-даа чыглып келбээн.
Олар боже, чазаавыстың
Алдын чарлыын деткип келген,
Ооң чонче «Кыйгырыынга»
Адын салып, мында келген...
Улустарның аразындан
Угбавыс бо — Анай үндү
Шалага ооң даянгыжы
Шакылады дагжап чорду.
Столга ол чеьдип келгеш,
Ыыт-даа чок кезек турду.
Шырайындан сүрээдээнзиг
Шырай демдээ чөстүп келди:
Сыгылгактыг хаваан куду,
Сыстылган дер агып батты.
Үжүк туткан салаалары,
Үзең туруп, сирлеш кынды.
Ынчалза-даа, мөгүдээнин
Ынчан дораан соксадыпты
Ындында-ла ыргак сынын
Столдува улам эгди.
«Кыйгырыгда» демир үжүк
Хыыгайндыр маңнай берди.
Аккыр хар дег саазында
«Анай» деп ат чуртунду.
Анай угбай адын боду
Аңга дугаар бо хүн салган.
Баштайгы үш салаазынга
Башкы дугаар үжүк туткан.
Салдынган сөс — «Анай» деп ат
Дайын болбас херечи ол.
Салдынган сөс — «Анай» деп ат
Тайбың ишче кыйгырыг ол.
Боттуң адын салып тура,
Бодалынга Анай каргаан:
— Дайын күзээн кижи бүрзү
Тамы кирзин, аза алзын!
Адын салып доозуп тура,
Анай угба мону йөрээн:
— Узун назы назылазын!

МАГАДАНЧЫГ ҮЕ

Хүндүзү-даа чырып хүнзээр,
Дүнези-даа хүн дег чырыыр,
Чыргалымның магаданчыын
Шынап черле үге деңнээр!

Кижи бажын кым-на билбес,
Боду билир — эрге туткан.
Кижен ышкаш бектеп чораан,
Боогдал, дарлал — утундурган.

Аткан даңга чаржалаштыр,
Айлаң-кушкаш ырлап үнер.
Ашкан хүнге чергелештир,
Алаак-садка хөгжүм ырлаар.

Агаар, дээрден кээргел манаар
Амыдырал — тиилетирген.

Бойдусту чон чүгеннээштиң
Боду ону баштай берген

Эрткен көрген куруг ховуң
Кежээ көргеш, танывас сен.
Элезинниң кургаг орнун
Хевис дег шык, шыпкан чыдар.

Дамды хире дырт дээр суу чок
Дазыр шөлүн тыппайн баар сен.
Ооң орнун кижи кылган
Океан-далай ээлээн турар.

Чаагай дүжүт оруун боогдаар
Чазыыл чок хат чазыылданган
Тараа шөлүн оон камгалаан
Таңныыл ыяш ону—айт!—дээр.
Ында бистин: сээн-даа, мээн-даа
Киржип турар — аас-кежик.
Ындыг иштиң үре-түнү —
Кижилериң чыргалы-дыр

Демниг биске кандыг-даа иш
Дескешпес-даа, дораан бүдер.
Өртемчейни чаартып туруп,
Өөрүшкүвүс өстүрер бис.

Чурттап турар үевистин
Ачылыын аа, күжүр эжим!
Шупту чүве бисти дээштин
Аайлажып турганзыг-даа.

Мындыг өйде мечи төрээн
Авамга мээң — мөнге йөрээл!
Мындыг чыргал тыпсып берген
Адам дег партия — чургта!

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Сталин дугайында колхозчулар ыры

Дарамыктан катыышкаштың,
Далай ышкаш күчү боорун
Өтүр билгеш, айтып номнаан,
Өндүр улуг Сталинга
Колхозчунуң йөреел ыры
Ховуларда диңмиреп тур.

Ховуларның делгеминде
Комбайннар, тракторлар
Сагыш-сеткил чырыдып кээр
Сайгылгаанныг чаа суурлар
Шалып, кеьжее ишчилерге
Шаңнал белек болу берген.

Сагыш ышкаш чечектелген,
Салгакчының үлүг чолу —
Алызындан чаартынган.
Амыдырал, ыры хэгжүм
Большевикчи колхозтарның
Бодаралын мактап туру.

Колхозчунуң чоргаар үнү
Хостуг, омак диңмителген,
Тиилетирбес Совет чурттун
Диптер сана өннүктери
Дээди улуг колхозчуга
Тергиин ынаан ырлап туру.

И. БАДАА.

Холум үжүүн салып тур мен

Оъкка, боога кижилерни октап бергеш,
Олча тып ап байыыр дээштиң чүткүл салган
Черчилльчи азаларның калчаа аарыы
Чевег хөөрге суурга-даа чок хөмдүрзүн дээш,
Сөөгү-омаа, чүдүг-сүзүү, оран-чурту,
Сөзү-дылы ылгал чокка соруу чаңгыс
Дайын каргаан кижилерниң негелдези —
Тайбың Пакт беш кол чуртка чардынзын дээш,
Кыпсынчыг чаа болу бээрин хоруп турар
Кыйгырыгга холум үжүүн салып тур мен.
Төөгүлүг хөгжүлдеге дөңгү болган
Дөзү ирик реакцының одаа болур —
Америкада, Англияда кыпсыкчылар
Адаан соруун чеьдип албайн аштырзын дээш,
Депшилгелиг хөгжүп орар кижилернин
Демиселин баштап турар Совет чурттун
Соксаал чокка чорудуп турар соруулгазы —
Чолдуг тайбың тендиш дивес быжызын дээш,
Кыпсынчыг чаа болу бээрин хоруп турар
Кыйгырыгга холум үжүүн салып тур мен.
Погаан байлаа элбек, чаагай оран чуртту
Өртең кургаг, ээн чер кылдыр хуулдурар деп,
Өштүг дерзин бужар план салып алган
Ногаандыктар Кореядан ыразын дээш,
Кандаашкындан качыгдай бээр делгем черни
Калбак садтыг черлер кылдыр хуулдурар дээн,
Амыранчыг планывыс бүдүп турда
Ажыл үүле амыр тайбың бүтсүн дээштин,
Кыпсынчыг чаа болу бээрин хоруп турар
Кыйгырыгга холум үжүүн салып тур мен.

С. СЕРЕН.

Иениң сөзү

Лиза Чайкинаның иези колхозчу Ксения Чайкинага

Дайын, халап эгелевээн
Тайбың шөлээн үе турда,
Колхозунга хостуг чурттап,
Комсомолчу кыстыг чордун.
Сталинчы шынчы сөстүг
Ынак уруун Лизаны
Араатанзыг эжелекчи
Амызындан чарып кагды.
Шынныг херек тииледи.
Шырылбалар сөнеди.
Каражадаан колхозунар
Катап, чаартып тургустунган.
Барыын чүкте агрессия
База катап дайын күзеп,
Делегейге тергиидээр деп
Дерзин план кылып алды.
Дайынзырак янкилернин
Дайын күзээн чоруун дыннааш,
Идегелдиг тайбың күзээн
Ие-чүрээн хайыккан сен.
Дайын, халап болдурбас дээш
Тайбың күзээн Кыйгырыгга
Адын салып бадыткаарын
Аваларга кыйгырган сен.
Ие сөзү — сээн сөзүн —
Изиг чалбыыш кыйгырыыны
Бүзүрелдиг тайбың күзээн
Бүгүдевис дыннап тур бис.
Ада-ие кырган, чалыы
Ажылчы чон сеткил чаңгыс,
Бүгү чонга тайбың күзеп
Бүгүдези адын салыр!

Тыва литератураның амгы сорулгазы

Бистиң совет кижилериң амыдыралы хүн келир тудум-на улам чаагайжып, элбекшип турар. Күчүлүг күрүнеиң ээзи совет кижилер бойдусту чагырып ап, болбаазын техниканың ачызы-биле кайгамчык улуг тудугларны—күштүг станцияларны, каналдарны тургузуп, тергиин бедик бажыңнарны тудуп, элбекшилдиг дүжүттерни өстүрүп, ажаап ап турарлар. Олар улуг планнарны чогаадып, чаагай үүлелерни бүдүрүп, ооң биле тайбың, чаагай чуртталганы быжыглап турар. Оларның кылып турар ажыл бүрүзү, тайбынның коммунизмниң херээ болур. Бистиң улустуң чаагай чүткүлүнүң, тайбың күш-ажылдың, аас-кежиниин, хостуг кинин өөрүшкүзүнүң, улустарга чаагай, хостуг чуртталганың оруун айтып берип турарлар. Олар боттарының номнарынга совет улустуң аас-кежиктиг чуртталгазының ужурун илередип, ооң чаагай, чараш шынарларын бижип турарлар. Ынчангаш, совет литератураның чогаалдары алдарлыг, сураглыг болуп, хөй миллион номчукчуларны хандырып, оларны өөртүп турар. Ындыг чогаалдар болза, чыл бүрүдеги Сталинчы шанналдарның хөй-хөй чогаалдары болур-дур. Ол чогаалдар болза, совет амыдыралды көрүнчүктелдирип, совет кижилериң үре-түннелдиг ажылын көргүзүп, ооң-биле аныяк салгакчыларны кижизидип, боттарының саълдарын чедирип турарлар. Шак ындыг чогаалдарны улам хөйнү чогаадырын совет чогаалчыларга большевик партия айтып, совет литератураны хөгжүдериниң дугайында хүн-бүрү сагыш салып турар.

«Звезда» болгаш «Ленинград» деп журналдарның дугайында, «Улуг амыдырал» деп кино фильмниң болгаш театрлар репертуарларының дугайында» ВКП(б) Төп Комитединиң доктаалдары болгаш ооң органы «Правда» солуннуң арыннарынга үнүп тургулаан удуртулгалыг чүүлдери болза, хөй националдыг совет литератураны хөгжүдериниң шын сорулгаларын айтып берип турар ачылыг сагыш салыышкын, боттуг дузалар болур-дур.

Литератураның, уран-чүүлдерниң болгаш культураның хөгжүлдезин партия үргүлчү карактап, баштап турар.

Совет аныяктарны кижизидип турар, ооң негелделерин хандырып турар чогаалдарны чогаадыр, амгы үениң сорулгалары-биле дүгжүп турар, амгы тематикага арбын чогаалдарны кылыр чаагай сорулгаларны совет чогаалчыларның мурнунга салбышаан, оларга боттуг дузаларны партия берип турар. Ооң база бир херечизи болза, тыва литератураны хөгжүдер дугайында партияның сагыш салыышкыны болур-дур. Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салыбрын тургускаш, области бижикчилерни аная катыштыргаш, социалистиг реализмниң методу-биле болгаш чечен литератураның билиглери-биле чепсеглевишаан, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартып, Совет Тыванын ажыл-ишчилериниң ажыл-чорудулгазын, чуртталгазын болгаш демиселин көргүзүп турар чаа-чаа чогаалдарны чогаадырын, тыва чечен литератураны хөгжүдерин партия негеп турар.

Ол чаагай сорулганы билип, чоннуң мурнунга сорулгазын боттандырарының баштайгы базымнарын кылып, амгы үениң тематиказынга чогаалдарны тыва чогаалчылар чогаадып, кызымак ажылдарны кылып эгелеп турарлар. Тыва чогаалчы С. Токаның он ийи чылдарның дургузунда кылган «Араттың сөзү» деп чогаалын совет хөй-ниити улуу-биле үнелеп көрген. Ол чогаал 1950 чылдагы шилитинген чогаалдарның санынга киргеш, Сталинчы шанналдың үш дугаар чергезин алган чорук болза, тыва чечен литератураның улуг чедишкини болган. Ол чогаалдың очулгазын кылган А. Тэмир — Александр Пальмбах база тыва чогаалчылар С. Сарыг-оол, Л. Чадамба, Ю. Кюнзегеш, С. Сюрюн-оол болгаш өске-даа аныяк чогаалчылар чогаадылгалыг ажылдарының талазы-биле совет литератураның чогаалдарын, ылангыя орус чогаалчыларның чогаалдарын тыва дылга очулдуруп попагандалаар талазы-биле болгаш тыва школаларга өөредилге номнары кылыр талазы-биле оралдажыышкынныг ажылдарны кылып турарлар. Ооң хараазы-биле орустуң классиктиг литературазының болгаш совет литератураның чогаалдары тыва дылдың кырынга парлатынып үлүп турар. Тыва чогаалчыларның чогаалдары «Улуг-Хем» деп альманахта парлатынып, театрның репертуарында ойнатынып турар апарган.

Тыва чечен литератураны хөгжүдер болгаш ооң бижикчи каадырларын өстүрер сорулга-биле бо чылдың дургузунда обласка конкурс чарлаан.

Анаа киржирин күзээн бүгү хамаалылар тыва литератураны боттарының чогаалдары-биле байыдар ужурлуг. Эрткен сес айларның түннелин ап көөрге, жюриде 24 авторлардан 43 чогаалдар киргеи болгаш оларның хөй кезии колдуунда көдээ авторлардан, база школачылардан келген. Кол чогаалчылардан конкурска кирбейн турар. Арткан үш айларның дургузунда область конкурзунга эң эки чогаалдарны тыва чогаалчылар киирип, ооң-биле совет тыва литератураны хөгжүдеринге боттарының идепкейин көргүзер ужурлуг. Бо конкурска чүгле чогаалчылар киржир эвес, күзелдиг бүгү-ле бижикчилер: башкылар, көдээ ажыл-агыйның эртемдээннери, эмчилер, корреспондентилер болгаш албан хаакчыттар боттарының чогаалдарын бо чылдың декабрьниң бирээге чеьдир киирип болурлар.

Бо бүгү кылдынган ажылдар чоннуң өзүлделиг негелделерин хандырып шыдавазы билдингир. Чогаалчылардан чоннуң негелделери хөй болуп турар. Чаа-чаа чогаалдарга, шиилерге, ооң амыдыралы, демисели көргүстүнген турарын, сталинчы найыралды чыыткан турарын негеп турар. Ол чөптүг негелделери, чогаалчыларга чоннуң идегели күүсетинмейн турар.

Тыва чечен литературада чугула чогаалдар тургустунмаан. Чогаалдарның эвээш болуп турар ужуру болза, чечен литератураның чаа-чаа чогаалдарын тургузар талазы-биле тыва чогаалчылар багай ажылдап турарын көргүзүп турар. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда чаа чогаалдар чогаадыр талазы-биле Б. Хөвенмей, С. Самба-Люндуп болгаш өске-даа чогаалчылар барык-ла ажылдавааннар. А бижитинген чогаалдар четпестерлиг болуп турары, оларның авторларының чечен литератураны билириниң хирелиин херечилеп турар. Боттарының билиглерин бедидер, чогаалдың эдерзе чугуур дүрүмнерин: тематиканы шилип алырын, сюжеттиг шугумну тургузарын сагыыр, литературлуг дылды сайзырадыр, а шүлүк чогаадылгазынга: ритма, рифма болгаш метриктиг аян хемчеглерни барымдалаар талазы-биле бистиң чогаалчылар ывыс кызып ажылдавайн турарлар. Ооң хараазы-биле оларның кылган чогаалдары сөстерниң чыындылары бөдүүн бижилглер болуп турар. В. Эренчиннин И. Бадраның, С. Тамбаның болгаш өске-даа эгелекчи чогаалчыларның чогаалдарында мергежилге талазы-биле шак ындыг четпестер бар. Чечен литератураның дүрүмнерин, теманы шилип алырын, сюжетти тургузарын, дылдың негелделерин, ылаңгыя шүлүк чогаадылгазында — ритма, рифма болгаш метриктиг аян хемчеглерни тургузарының херээн, өскээр чугаалаарга, бодунуң херээниң мергежилдерин, литератураның мастерствозун эки билирин, социалистиг реализмниң методу-биле чепсегленирин партия негеп турар. Ынчангаш, бо хе ректи шингээдип алыры чогаалчыларның эң чугула сорулгаларының бирээзи. Чүгле орус литератураның чогаалдарындан, оларның чижектеринден өөренип ап тургаш бо чугула сорулганы боттандырып болур бис. Классиктиг орус болгаш совет литератураның чогаалдарын номчууру, оларны өөренири бистиң чогаалчыларның тергиин хүлээлгези Ону барымдаалааш, чогаалчыларга дузалаар сорулга-биле неделяның суббота бүрүзүн оларның чыылдазының, өөредилгезиниң хүнү болдуруп, аная өөредилгени практиктиг ажыл-биле холбаштырарын салбыр организастап турар.

Ооң-биле чергелештир, литературлуг дылды сайзырадыр, дыл эртеминиң дугайында сталинчы айтыышкыннарның негелделеринге ону дүүштүрүп, канцеляржы дылдан уштунары чогаалчыларның чугула сорулгазы. Бо талазы-биле ажылга дыл дугайында сталинчы номналды чогаалчылар удуртулга болдурар, өөренир ужурлуг.

Ынчангаш, чоокку үеде чогаалчыларның мурнунда турар ыяавыла күүседир сорулга болза, 1951 чылдың дургузунда күүседири-биле хүлээлгени алган чогаадыла планын чогаалчы бүрүзү ыяавыла күүседири болур. Ол болза, партияның мурнунга тус-тус чогаалчыларның берген сөзү, хүлээлгези болганда, ону түннелдиг чогаадылгалар-биле харыылаар херек. Аазаашкыннар кылырындан, хүлээлгелер алырындан ам ажыл-иштер кылып, чаа-чаа чогаалдар бээр үе чогаалчыларда келген.

Бо сорулгага национал театрның репертуарын чаажыдары, ону амгы үениң чогаалдары-биле экижидери база киржир. Репертуарны чаажыдарынга хөй болгаш чаңгыс көжегелерлиг шиилер чугула болуп турар. Олар чүгле театрның репертуары болур эвес, а культура бажыңнарының болгаш көдээ клубтарның база репертуарлары болур ужурлуг. Ынчангаш бо чугула херекке чогаадыкчы авторлар идепкейлиг киржирден аңгыда, театрның болгаш уран-чүүлдер херээниң область килдизиниң удуртулгазы-биле ажылдарны чорудары, чогаалчылар-биле харылзажыры, оларга хуу чагыларны кылыры, темаларны сүмелеп бээри, организастыг болгаш сонуургалдыг ажылдарны чорудары негетинип турар.

Сөөлгү үеде орус чогаалчыларның алдарлыг чогаалдарын тыва дылче болгаш тыва чогаалчыларның чогаалдарын орус дылче очулдурар ажылдар чоруп турар. Бо херекке биче эвес үлүглерни тыва чогаалчылар, очулдурукчулар киргеннер. Ынчалза-даа, организастыг-даа, практиктиг-даа ажылдарда четпестер, чазыглар база үнүп турар.

Тыва чечен литературада бар четпестерни дурген узуткап тургаш, амгы үениң амыдыралын чырыдып турар чаа-чаа чогаалдарны элбээ-биле чогаадып тургузары, шынарлыг очулгаларны кылыры, культура бажыңнарын, көдээ клубтарны болгаш национал театрны чаа-чаа репертуарлар-биле хандырары, «Улуг-Хем» деп альманахты шынарлыг материалдар-биле өйшаанда долдурары, ажылга шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыры—бо бүгү тыва чогаалчыларның, чогаадыкчы авторларның очулукчуларның тергиин хүлээлгези ол.

Чечен литератураның билиглери-биле, социалистиг реализмниң методу-биле чепсегленип тургаш, чаа-чаа чогаалдарны чогаадып тургаш, чоннуң мурнунга хүлээлгени партияның негелдезин ак-сеткилдиг күүседир чорук болза, совет чогаалчыларның, журналистерниң, хоорайда болгаш көдээде бүгү-ле чогаадыкчы авторларның соңгаарладып болбас сорулгазы болур. Бо херекке чогаадыкчы авторлар, очулукчулар кызымак ажылдаарлар деп чүве чигзиниг чок. Ооң-биле чоннуң негелделерин, ооң идегелин хандырар ужурлуг бис.

О. САГАН-ООЛ.

Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының харыысалгалыг секретари.

Колхозтуң ажыл-агыйы шалыпкын хөгжүп турар

Тес-Хем районнуң Чыргаланды сумузунга 1949 чылдың июль айда Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели тургустунган. Колхоз тургустунганындан бээр 1950 чылдың октябрь айның 8-ке чедир организас, ажыл-агый талазы-биле улам быжыгып, сайзырап келген. 1950 чылдың октябрь айда бо Калинин аттыг база Киров аттыг көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары чангыс Калинин аттыг колхоз кылдыр улгатыр катышканнар. Колхозтуң экономиказы улам дүрген темпи-биле сайзырап турар:

Улгатыр катыштырган көдээ ажыл-агый артелиниң организас, ажыл-агыйын удуртуп баштаары нарын болгаш улуг ажыл болурун, күш-ажылдың чангыс аай сагылга-чуруму тургузары болгаш колхозчулар-биле эки ажылдаары колхоз баштаар черинин даргазының арга-дуржулгазындан хамааржыр ужурлуг деп чүвени Калинин аттыг колхозтуң колхозчулары перспективтии-биле өөренип көргеннер.

1951 чылдың февраль айның 23-те болган колхозтуң отчёт соңгулдалыг хуралындан колхоз баштаар черинин даргазынга эш Иргит Биче-оолду бир үн-биле соңгуп алганнар. Калинин аттыг колхозтуң колхозчулары эш Биче-оолды колхозчу ажыл-агыйның принципиалдыг организакчызы болгаш ак-сеткилдиг удуртукчу деп чүвени ам улам бүзүреп билгеннер. Эш Биче-оол колхозчуларның идегелин ажыл-амыдырал кырынга бадыткап көргүзер дээш колхоз ажылын удуртурунче улуг сонуургал-биле кирген. Ооң түннелинде Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели болза, 1951 чылдың эрткен 8 айларының дургузунда районда мурнакчы ажылдыг колхоз болуп санатынып турар.

Бистиң обласка ам үеде бир кол сорулга болза, колхозчуларны сууржуң чаагай амыдыралче шилчидери болур. Колхоз 1951 чылда тудуг материалдарын сөөртүрүнүң болгаш белеткээриниң планын күүсеткен. Бо чылын чурталганың 28 бажыңнарын тудар планныг тургаш, 20 бажыңнарны тутканы. Ынчангаш, 12 колхозчу өрегелерни сууржуң амыдыралче шилчиткен. Ооң-биле кады ийи аал ишти чурттаар башкылар бажыңын, хлеб быжырар бир бажыңны, бир аъш-чем шыгжаар складты тудуп тургускан.

Тудуг бригадазының составында 52 кижи доктаамал ажылдап турар. Ооң бригадири эш Адыя чүгле чурттага бажыңнарының тудугларына кол сагыш салып турар эвес, ол ышкаш мал кажааларының тудуун чорударынга база улуг сагыш салып ажылдаан. Бо чылын колхоз 7 чаа мал кажааларын тудар планныг тургаш, оларны шуптузун эки шынарлыг тудуп дооскан. Малдың эрги кажааларының септелгезин болгаш дезинфекциялаар ажылды колхоз организастыг чорудуп турар.

Калинин аттыг колхоз ниитилештирген мал ажылын хөгжүдериниң планын ажыр күүсеткен. Малдың баш санын өстүреринин планын 105,5 хуу, ооң иштинде мыйыстыг инек малды 105,1 хуу, чылгыны 106 хуу, хой, өшкүнү 131 хуу күүсеткен. Колхоз күрүне мурнунга күүседир планныг хүлээлгелерин хуусаа бетин де күүсеткен. Күрүнеге дужаар дүк планын июнь айда 190 хуу, эьт дужаар планын июль айда 100 хуу, 1951 чылда күрүнеге тараа дужаар планын сентябрь 10-да 100,2 хуу кылдыр күүсеткен.

1951 чылда колхоз часкы тарылгага апрель 28-те организастыг киргеш, май айның 8-те тарылганы эки шынарлыг доозуп, тарылга планын 105 хуу, ооң иштинде кызыл-тасты 104 хуу күүсеткен. Чайгы чер андырылгазының планын колхоз 113 хуу күүсеткен.

Тараадан дужут ажаап алыышкының чидириг чокка, 20 ажыл хүнүнде доозар деп колхозтуң ниити хуралы шиитпирлээн. Эш Биче-оол бо хүлээлгени ажыл-ишчи ёзу-биле күүседир дээш бүгү колхозчуларның күжүн таарыштыр мобилизастаан. Колхоз күскү дужут ажаап алыышкының август 15-те эгелээш, сентябрь 10-га чедир тарааны чидириг чокка ажаап алган. Ооң түннелинде, сентябрь 10-да күрүнеге тараа дужаар планын 100,2 хуу, үрезин уруп алырының планын 100 хуу күүсеткен болгаш өске фондуларны база уруп алган. Дужут ажаап алыышкының үезинде колхоз 30 уруглар турар ясли организастап тургускан. Ынчангаш бүгү херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинче киирген.

Колхозчу шалыпчылар хүн-бүрүде хөй-хөйү-биле төрүтүнүп турар. Мал кадарчылары эштер Коданмай, Эренчин, Тарбый кадарып турар малының чаш төлүн бүрүн камгалап алганнар.

Дужут ажаап алыышкынынга ажылдап турган Ызыгуур, Хавак-оол, Норбу, Чылбак, Чайнаа олар хүн-бүрүде ажыл нормазын үргүлчү 130—180 хуу күүседип келгеннер. Тудуг бригадазында Чикей, Үкей, Шокар-оол олар тудуг ажылынга мергежил, ажыл нормазын үргүлчү 150—200 хуу чедир күүседип, колхозчуларның сууржуң амыдыралче шилчилгезиниң темпизин дүргедиринче бүгү аргаларны болгаш күжүн үндүрүп ажылдап турарлар.

Эш Биче-оол колхозтуң ажыл-агыйын башкарары-биле холбаштыр колхозчуларны коммунистиг ёзуга кижизидер ажылче база эки сагыш салып турар. Колхозтуң девискээринде бижик билбес болгаш биче билир чорукту узуткаарының 8 бөлгүмнерин организастаан. Ында 8 культармейжилер ажылдап турарлар, олар 103 кижиниң иштинден 90 ажыг кижини бижик билир кылдыр өөреткен.

Колхозтуң баштаар черинин хуралдарын 1951 чылдың февраль 23-те болган отчёт соңгулдалыг хуралдан бээр 13 катап кылган, аңаа 43 янзы-бүрү айтырыгларны чугаалашкан. Колхозчуларның ниити хуралдарын 7 катап чыылдырган, аңаа колхозтуң бодунуң амыдыралынга хамаарышкан 23 айтырыгларны чугаалашкан. Хуралдар шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин оруу-биле бедик идейлиг деннелге болуп эртип турган.

Күскү дужут ажаап алыышкының үезинде 10 агитаторларны хову ажылының турлагларынга быжыглап тургускан. Оларның иштинде колхоз даргазы эш Биче-оол боду колхозчуларга 3 илеткелдерни, 6 лекцияларны, 10 беседаны, 15 солун номчулгазын кылган.

Колхозта ийи чыл хуусаалыг агрозоотехниканың курстары эки ажылдап турарлар. Колхозта отчёт-учётту эки байдалда тургускан. Колхозту большевикчи, колхозчуларның амыдыралын бай-шыырак болдурар дээш кызымак ажылдың үре-түннелдери мындыг-дыр. Колхозчу амыдыралдың хуу быдаргай ажыл-агыйдан артык күштүүн чон моон бүзүреп көрүп турар.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ.

Чаа колхозту быжыглаар

Чаа тургустунган колхозларны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыдар чорук районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының чугула сорулгазы болур. Бо сорулганы Эрзин районда кончуг четпес күүседип турар.

Район төвүнден эң ырак 150 километр черде Качык сумузунга бо чылдың июль айда 90 ажыг өрегелиг «Совет кызыгааржы» деп колхоз организастатынган. Бо аразында чаа колхозту организас, ажыл-агый талазы-биле быжыдар дугайында хемчеглер алдынмаан. Колхозта учёт болгаш отчёт кончуг сандаргай, күш-хүнүнүң табели безин чок болуп турарындан, күш-ажылдың сагылга-чуруму дээр чүве чок, харын арагага хандыыр чүүлдер бар. Ооң чылдагаанындан колхоз мал чеми белеткээр планын амга чедир күүсетпээн.

Колхозчуларның иштинде бижикбиликтиг кижилер турбужа, мал фермаларының эргелекчилеринде, тудуг бригадиринде адын безин бижип билбес кижилерни киирип алган. Олар боттарының ажылдарын башкарып шыдавайн турарлар. Колхозтуң санакчызы Ензак бижикти кончуг кошкак билир, ол ажылының уг-шиин тыпдайн турар. Партия эге организациязының секретари Шижээнин албан дужаалы дөрт чеьдип турар: эге организация секретари, колхоз даргазының оралакчызы, үндүрүг агентизи, хову бригадири. Ам үеде эш Шижээ бо дөрт дужаалының кайзын-даа күүсетпейн турар болгаш ылаңгыя партияның удуртур ролюн күүсетпейн турар. Партияның политмассалыг ажылы чорувайн турар.

Колхозтуң кайы-даа ажылында чангыс-аай башталга чок,күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында ёзулуг демисел чок, бүдүрер ажылдың нормазын анаа колхозчулар хамаан чок, харын ону удуртур ужурлуг кижилер безин эки билбейн турарлар. Ынчангаш, кандыгдаа чөпшээрел чокка ажылын каапкаш чанар, ыңай, бээр туразында чоруур чүүлдерни хемчег албайн турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяк-өскеннің ортузунда кижизидилге ажылын чорутпайн турарындан олар мурнакчы ролюн көргүспейн турарлар, харын ыңай, бээр шавар арагалаар чоруктарны көргүзүп турарлар. Комсомол эге организациязының, секретари Күнчүн оо үеге чедир чаңгыс-даа күш-хүнү ажылдаваан. Күш-ажыл кылып шыдаар 81 херээженнерден чүгле 30 хире кижи ажылга киржип турар.

«Совет кызыгааржы» колхозтуң амгы байдалы болза район организацияларының талазындан боттуг дузаламчыны негеп турар. Районнуң партия, совет организациялары, ылаңгыя көдээ ажыл-агый кылдызын районнуң ол хире ырак черде чаа тургустунган, күш-шыдалы кошкак колхозунче кол кичээнгейин салыр ужурлуг. Бир дугаар эълчегде шыырак каадырлар-биле хандырар, күш-ажылды шын организастаар, «социалистиг чарышты калбартыр партияның политмассалыг ажылдарын күштелдирер дугайында боттуг хемчеглер алыр.

К. ӨЛЗЕЙ.

Самчыгдакчыларны харыысалгаже киирер

Хамааты кижи бүрүзү социалистиг өнчүнү карак огу дег камгалаарын Сталинчы Конституцияда айтып турар болгаш кижи бүрүзү ону камгалап карактаар ужурлуг. Ындыг турбужа, Чөөн-Хемчик районнуң Ийме эге школазының ажыл-агый эргелекчизи Дамдың болгаш интернат эргелекчизи Пирлей аңаа удур херекти үүлгедип турарлар. Завхоз Дамдын школаның хөрекчизин камгалаарының улуу ону төтчеглеп, төргүл-төрелдеринге болгаш интернат эргелекчизи Пирлейге берип турар. Ооң тодаргай барымдаазы болза, Дамдын школаның талганыңдан 30 килограммны Пирлейге дүне оор ёзу-биле дезилеп берген. Ол ышкаш 4 килограмм чигирни, 8 килограмм саржагны, 3 килограмм крупаны, 6 килограмм соктаан тарааны база-ла Пирлейге болгаш төрелдеринге берген болуп турар.

Пирлей боду школаның идик-хевинден дөрт ак чоорганны, бир бөрттү үш майкаларны ажыглап алган. Ооң ангыда школаның тудугга хереглээр үш чудуун, 25 манзызын 150 рубльге саткан. Ол ышкаш школаның чамдык хевин өскүс уруглаарга, хеп чок уругларга берген деп документи кылган. Херек кырында ол меге болуп турар.

Бистиң чуртувуста амы-хуунуң өнчүзүн камгалаар дугайында хоойлуда база айыткан. Пирлей маңза удур чүүлдү база кылып турар. Школада ажылдап турар бүгү ажылчыннарның ажыл төлевириниң акшазы — 2300 рубльди районо черинден үндүрүп алгаш, ону ээлеринге дүрген чедирип бээриниң улуу Чадаана сумузунга болгаш өске-даа черлерге 10 ажыг ховуктун дургузунда арагалаан. Ооң түннелинде ажылчыннарны акша чок артырып, 900 чыгыы рубльди самчыгдап алган.

Бо Пирлейнин буруулуг чоруунуң ужурунда школаны чаа өөредилге чылынга белеткеп турган ажылчын тудугжулар тудугнуң ажылын 8 хонуктун дургузунда кылбайын аалдарынче чангылап барып турып алган барымдаалыг үүл бар. Ооң ангыда школаның келир чылын оттулар ыяжын белеткээнинге төлээр ужурлуг 460 акшаны үндүрүп алгаш, ону завхоз Дамдын-биле ийелээп чарыгдапканнар.

Бо буруулугларны мынчаар тургузуп турар чорук школа эргелээр черинин болгаш районо черинин улуг четпези болур. Ол дугайында чогуур үезинде хемчээн алган болза, ол чорук болбас турган.

Күрүненин болгаш амы-хуунуң өнчүзүн самчыгдаар, ону болдунуң хуузунда херээнге ажыглаар Дамдын болгаш Пирлейни доп-дораан чогуур черлеринче шилчидип, оларга кеземчени көргүзери чугула.

О. ОЧУР-ООЛ.

Болгарияның бүгү-ниити ажылчын профэвилелиниң ажыл чорудулгазы

СОФИЯ. Болгарияның бүгү-ниити ажылчын профэвилелиниң Төп Чөвүлели болза, Болгарияның профэвилелдериниң үш дугаар улуг хуралын чыылдырарының белеткелдерин эгелээр деп шиитпир үндүрген.

Амгы үеде профэвилел организациялары болза 200 муң ажыг кижи санатынып турар калбак, профэвилелчи активте даянып турар. Профэвилел активчилерин политик талазы-биле белеткээринче профэвилелдери улуг кинчээнгей салып турар. 1951 өөредилге чылында чурттун янзы-бүрү бүдүрүлге черлеринге курстар болгаш бөлгүмнер организастатынгылаан. Ол курстарга болгаш бөлгүмнерге 133.902 профэвилел активчилери өөренип турган.

Профэвилелдери болза, политиктиг болгаш культур-чырыдыышкынныг калбак ажылдарны бодунуң кежигүннериниң ортузунга чорудар-лар. Үш чыл дургузунда янзы-бүрү культур-чырыдыышкынныг темаларга 67 муң хуралдар болгаш лекциялар чорутунгулаан. Бүдүрүлге болгаш албан черлеринге барык 4 муң хире библиотекалар организастатынгылаан болгаш бот-тывынгыр уран-чүүлдүң 2 муң ажыг ажылчын коллективтери тургустунгулаан.

Бүгү-ниити ажылчын профэвилелиниң Төп Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар, үш чылдың дургузунда хөй-хөй совет стахановчулар болгаш бүдүрүлгениң чаартыкчылары Болгарияга кээп турганнар. Олар боттарының дуржулгаларын болгар ажылчыннар-биле солушканнар.

Совет стахановчуларның болгаш чаартыкчыларның дуржулгазын үргүлчү шиңгээдип тургаш, болгар ажылчыннар сөөлгү үш чылдарның дургузунда бүдүрүлгеже 3464 чаартыкчы саналдарны киирген. Ол чорук болза, чуртту оон ынай индустриализастаарынга күштүг идигни берген болгаш өнчү хөреңгиниң миллиард-миллиард лев (болгар акша) болуп санатынып турар камналгазын хандырган.

(СЭТА).

Тайбыңның Пактызы дээш!

ЛОНДОН. «Дейли уоркер» солуннуң медээлеп турары болза, беш улуг күрүнелериниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының алаанда Англиядан чыгдынган ат салыышкыны 833.342 чеьдип турар.

(СЭТА).

АРГЕНТИНА

МОНТЕВИДЕО. «Неэстра Палабра» дээр аргентин солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыының адаанга чуртка 1500 муң кижи боттарының аттарын салганнар. Аргентин шериглерни даштыкыже чорударынга база ол хире санныг кижилер удурланып турарлар.

(СЭТА).

Италияда тайбың дээш демисел

РИМ. Италияның ажылчы чоннарының массалары чаа дайынче тыртылыышкынга болгаш де Гасперинин АКШ-тан эккелгени хүлээлгеге удур харыы кылдыр шимчээшкиннерниң удурланыышкыннарын кылып турар.

«Унита» солуннуң медээзин ёзугаар алырга, Флоренцияда де Гасперинин чазааның дайын хүлээлгелеринге удур ажыл соксадыышкынныг удурланыышкын болуп эрткен. Ажылчы чоннар боттарының хуралдарынга резолюциялар хүлээп алганнар. Ында Италия чазактың америк империалистер-биле сүлчээлежиишкинден ойталаарын болгаш тайбынны быжыглаарының политиказынче эглип киреринин негеп турар.

Неапольде үлетпүр төптерлиг кварталдарда ажылчыннарның де Гасперинин чазааның политиказынга удурланган демонстрациялары болгулаан.

Козенца хоорайда 2 муң тудуг ажылчыннарының удурланыышкынның бир шак иштинде ажыл соксадыышкыны чарлатынган.

Тайбың камгалалының комитеттериниң ажылы чер болганда күштелип турар. Тайбың дээш демисел-чилерниң инициативи-биле Сиена, Перуджа, Пескара, Ливорно, Генуя можуларында тускай «тайбың неделязын» эртирип турар.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының октябрь 5-те медээлээни болза, бүгү фронтуларга Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң эки-турачы кезектериниң сырый деткимчези-биле америк-англи эжелекчилернин болгаш лисынманчы шериглериниң кадыг-дошкун атакаларын ойтур шаварын үргүлчүлевишаан, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырып турар.

Төп болгаш чөөн фронтуларга сөөлгү каш хүннерниң дургузунда ужар-чүүлдүн, танкаларның болгаш артиллерияның деткимчези-биле Иоо Чхоньның, Чхолвонының, Кымхваның мурнуу талазында болгаш Янгунуң, Иньчжаның соңгу талазында Улустуң армиязының камгалал шугумнарын чаза таварыырын оралдашкан дайзынның калчаалыг атакаларын Улустуң армиязының кезектери чедиишкиннии-биле ойтур шапкан.

Америк-англи эжелекчи шериглериниң эжелээни районнарда хөделип чоруп турар партизан отрядтары дайзын-биле демиселин идепкейжидип турар. Партизан отрядтары кадыг-дошкун тулчуушкуннар-биле Кваньян хоорайны хостаан.

Октябрьниң 5-те Улустуң армиязының зениттиг артиллериялары болгаш дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжы-анчылар чурттуң соңгу талакы кезээниң тайбың чурттакчыларын араатанзыы-биле бомбалап болгаш пулемёт-биле боолап турган дайзынның чеди самолёттарын андара аткан.

(СЭТА).

Айыыл чок чоруктун Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 2-де. Айыыл чок чоруктун Чөвүлелиниң октябрь 1-деги хуралынга Иранның иштики херектеринге Англияның киржип турары чөп дээрин шынзыктырарын оралдажып чүве чугаалаан англи төлээ Джеббтиң сөөлүнде иран төлээлекчи Ардалан сөс алган. Бүгү-делегей судунга бодунуң хомудалын Англия киирген дугайын иран чазак кайгап көрүп турар, чүге дээрге Иранның иштики херектерин шиитпирлээри ол судтуң хүлээлгези эвес болганы-биле болгаш нефть үлетпүрүн национализастаары чөп дээрзин Англия миннип турар болганда ол хомудалды иран чазак чер-ле чөпшээревес апаар деп ол чугаалаан. Ол айтырыгны Айыыл чок чоруктун Чөвүлели шиитпирлеп көөр кандыг-даа чылдагаан чок деп Иран санап турар. Ынчалза-даа, бир эвес чөвүлел ону шиитпирлеп көөр деп шиитпирлээр болза, Иран бодунуң саналын база тургузар апаар. Айыыл чок чоруктун Чөвүлелинге чүве чугаалаар хүлээлгелиг иран төлээлекчи АКШ-ка чеьдип кээрин маныаары-биле бо айтырыгның дугайында саналдарны 10 хүн соңгаарладырын Иранның төлээлекчизи дилээн.

Англияның төлээзи Джебб болза, саналдарны соңгаарлатпайн уламчылаарын негеп турган.

Турцияның төлээзи Сарпер болза, дараазында хуралдың ай, хүнүнүң дугайын Айыыл чок чоруктун Чөвүлелиниң даргазы шиитпирлезин деп саналдаан.

Оон ынай чугаалажыышкыннарның сөөлүнде Чөвүлел болза, хуралды 10 хүн соңгаарладырын чөпшээрээн. Ынчалза-даа бир эвес Иранның премьер-министри Мосаддык оон мурнунда чеьдип келзе, чөвүлелдиң даргазы хуралды чыылдырыптар.

Чаңгыс талалыг керээге удур

ШАНХАЙ. Киодо Цусин деп япон агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, сентябрь 21-де «национальдың тайбыңга дузалажырының чөвүлелиниң» бүгү-япон конференциязы болган. Конференцияга сентябрь 8-те Сан-Франциского ат салдынган чаңгыс талалыг тайбың керээни болгаш америк-япон дугуржулгазын бадылаарын белеткеп турарынга удур калбак кампанияны чорударының дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Дзидзи Цусин агентилелиниң дыңнадыындан билдинип турары болза, сентябрь 22-де Япониянын социалистиг партиязының күүсекчи комитединиң даргазы Судзукиге профэвилелдериниң чингине чөвүлелиниң төлээлекчилери ужурашканнар, олар болза, «тайбың керээни» бадылаар деп турарынга удур болгаш америк-япон шериг дугуржулгазынга удур социалистиг партия удурланыр болза эки дээрзин профэвилелдериниң чингине чөвүлели күзеп турар дээннер. Сентябрь 23-те харылзаа ажылдакчыларының бүгү-япон эвилелиниң съездизи болган, ук съезд болза, Япониянын катап боо-чепсеглээрингe, чаңгыс талалыг тайбың керээге болгаш АКШ биле Япониянын аразында чардынган «айыыл чок чоруктун пактызынга» удур резолюция хүлээп алган.

«Асахи» солуннуң бижип турары болза күрүне монополияларының болгаш хөй-ниити катыжыышкынларының албан-хаакчыттарының профэвилелиниң удуртулгазының пленуму «тайбың керээге» болгаш «айыыл чок чоруктун пактызынга» удур кампанияны калбартырының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол ышкаш резолюцияны профэвилелдериниң чингине чөвүлелиниң Гумма проектуразында салбырының конференциязы база хүлээп алган. «Тайбыңга дузалажырының национал чөвүлели» Осакага массалыг митинги организастаан, ук митингиниң киржикчилери болза, АКШ-тың айтыышкыныбиле Сан-Франциского ат салдынган чаңгыс талалыг тайбың керээге удурланганының резолюциязын чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганнар.

Нандо хоорайның электри үлетпүрүнүң ажылчыннарының национал профэвилелиниң салбырының органы «Ден сан нандо» солун чаңгыс талалыг «тайбың керээге болгаш «айыыл чок чоруктун пактызы» деп ажыы-биле адап турар америк-япон шериг дугуржулгазын бадылаарын белеткеп турарынга удурланып турарын илередип турар чүүлдү парлаан.

(СЭТА).

Америк-Япониянын агрессчи „айыыл чок чоруктун пактызы" херек кырында боттаныр турар

ШАНХАЙ. Япониянын «Асахи» солунунуң медээлеп турары болза, Токиода, АКШ болгаш Япониянын аразында Сан-Франциского сентябрьниң 8-те АКШ болгаш Япониянын чазактын ат салганы «айыыл чок чоруктун керээзи» деп адаарында көрдүнген административтиг дугуржулга чарар дугайында чугаалажыышкын боолуп турар.

Административтиг дугуржулга «айыыл чок чоруктун керээзи» ёзугаар Японияга АКШ-тың чепсектиг күштерин таарыштыр тургузарының байдалын шиитпирлеп көөр.

Солуннуң айтып турары болза, ол чугаалажыышкыннарның болганының түннелинде бир кезек кол айтырыглар талазы-биле чөпшээрежилге чеьдип алдынган.

Америк базаларны хандырарынга, ол базаларда ажылдап турар япон кижилерниң ажыл төлевирин катай, үнер чарыгдалды япон чазак үндүрер болуп хүлээнип алган. Солуннарның медээлериндеи билдинип турары болза, ол бүгү чарылга 100 миллион иен (япон акша) чеьдип турар.

«Асахи» солуннуң медээзинден база билдинип турары болза, америк чазак Япониянын Кореяда агрессиг авантюраже улам-на тыртып киирип турар: «Асахинин» айтып турары болза, «Корея-биле дайынга Катышкан Нациялар-биле кады ажылдажылгадан» үнүп турар транспорт, харылзаа болгаш хандырылга чарыгдалдарын Япония төлеп бээр ужурлуг болуп турар.

(СЭТА).

Грек чазакты тургузарын Пластираска дааскан

АФИНЫ. «Эстина» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чоокта чаа хаан «Төптүн национал депшилгелиг эвилелинин» удуртукчузу Пластирасты болгаш либерал партиянын удуртукчузу Венизелосту хүлээп алган. Хаан болза, чазакты ол ийи партиялардан тургузарын Пластираска дааскан, аңаа Венизелос «боду киришсин» дээн.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 2—62; харыысалгалыг редакторнуң орааныкчызының, партия амыдыралының, культура, литературга болгаш уран-чүүл кылдыстериниң—3—68; харыысалгалыг секретарьниң, пропаганда болгаш агитация, көдөө ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чаагы кылдыстериниң—3—68; иштики информация, бухгалтериялың—3—65.

Б01544

Облхүүгөөнниң типографиязы